

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІҢ ӨНІР ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДАҒЫ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Кожаметов А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
Ғылыми жетекші – **Тлесова Э.Б.**

«Инновациялық әлеует» ұғымы негізгі ресурстық өзара байланысқан компоненттерін, сондай-ақ көрсеткіштерін анықтаудан тұрады, олар оның деңгейін сипаттайды. Осыған байланысты бүгін «аймақтың инновациялық әлеуеті» түсінігі, инновациялық қызметті қамтамасыз ететін және аймақ экономикасының бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын ғылыми, кадрлық, техникалық, қаржылық-экономикалық әлеует пен ақпараттық-коммуникациялық компоненттің жиынтығы ретінде қарастыруға болады [1].

Экономикалық әдебиетте бұл ұғымды түсіндірудің көптеген жолдары бар, мысалы, инновациялық әлеует ретінде:

- ресурстардың әртүрлі түрлерінің жиынтығы, жүзеге асыру үшін қажетті инновациялық қызмет;

- жүйенің трансформацияға қабілеттілігі қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында жаңа бағыттар (жеке тұлға, нарық және т.б.);

- әлеуеттің үш компонентін біріктіретін құрылым: өзара әрекеттесуде болатын ресурстық, ішкі және тиімді, бір-бірін болжайтын және анықтайтын болып анықталады [2].

Инновациялық әлеуеттің мәні аймаққа оның инновациялық қызметінің мүмкіндіктерін бағалауға және инновациялық даму стратегиясын анықтауға мүмкіндік беретін параметр болып табылады. Инновациялық стратегияны таңдау және іске асыру жөніндегі басқарушылық шешімдер инновациялық әлеуеттің жағдайына байланысты, нәтижесінде оны кешенді бағалау қажет. Айта кету керек, аймақтың инновациялық әлеуеті: 1) Өндірістік-технологиялық; 2) Кадрлық; 3) Ақпараттық; 4) Қаржылық; 5) Ғылыми-техникалық; 6) Ұйымдастырушылық әлеует жүйесі болып табылады; 7) Басқарушылық; 8) Инновациялық Мәдениет; 9) Тұтыну сегменті.

Қазақстан экономикасын дамудың инновациялық жолына көшіру жаһандық бәсекелестік жағдайында ұлттық экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтарының бірі болып табылады.

Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі қоғамдағы инновациялық әлеуеттің өсуіне тікелей байланысты. Бұл экономикалық өсу негізінен индустриялық-инновациялық жетістіктер, ҒТБ енгізу, компьютерлік, ресурс үнемдейтін технологияларды қолдану есебінен жүзеге асырылуға тиіс дегенді білдіреді.

Адами капитал және ғылыми эзирлемелер саласындағы белгілі бір әлеуетке қарамастан, Қазақстанда инновациялық процестерді дамыту төмен деңгейде. Кәсіпорындардың инновациялық эзирлемелері аз, патенттік белсенділік әлсіз, ғылым бизнес пен білім беруден ажыратылған дәстүрлі (индустриялық) модель шеңберінде жұмыс істеуін жалғастыруда. Ұсынысты ғана емес, инновацияларға сұранысты да ынталандыру, бәсекелестік тетіктерді дамыту қажет.

Инновациялық белсенділікті қолдауды халықаралық бәсекелестікке және халықаралық кооперацияға қабілетті немесе қазірдің өзінде қатысатын секторларға бағыттау қажет. ҚР-да инновациялар нарығында трансұлттық ойыншыларды белсенді түрде тарту, желілік өзара іс-қимыл тетіктерін дамыту қажет [3].

Бүкіл әлемде де елдің инновациялық қызметі мен дамуының қозғаушы күші ретінде аймақтар қарастырылады. Инновацияларды дамытудың өңірлік аспектісінің күшеюі маңызды. Бұл жағдайда республикадағы банктер мен бұқаралық ақпарат құралдарын тарту аймақтарының банктері түріндегі билік, ғылым, білім, бизнес, қаржы құралдарының әрекеттері арасында келісімге қол жеткізу қажет.

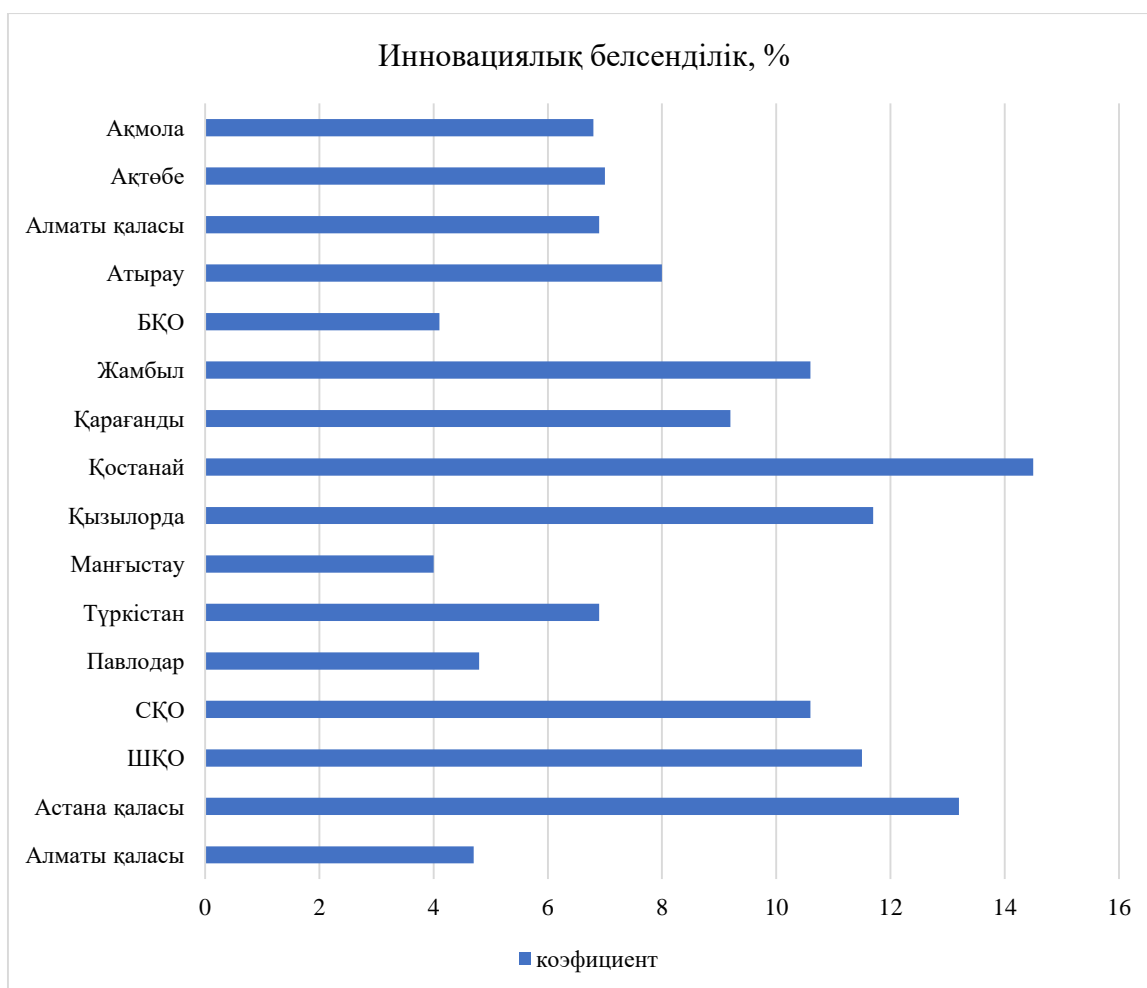
Сондықтан бүгіннің өзінде инновациялық дамуға инвестиция салуға қатысатын өңірлерді, сондай-ақ инновациялар селективтілікпен немесе шектеулермен сипатталатын өңірлерді қолдау қажет. Назарды инновациялық белсенді өңірлерге бөлу қажет. Әзірге өңірлердің инновациялық жетістіктері арттыру, керісінше, мемлекеттік қолдау ең артта қалған және дамымаған – дотациялық өңірлерден бастау қажет, ал өңірлер сәйкесінше мемлекетке экономикасының дамуына қарқынды ықпал етеді.

Экономиканың инновациялық дамуы екі үрдістен тұрады:

- экономикада өзіндік инновациялық секторды қалыптастыру, яғни технологиялар нарығын қалыптастыру, бұл ретте технологиялар нарығы басынан бастап Халықаралық бөлігі ретінде құрылып, эксклюзивті өнім шығаруға қабілетті болуы тиіс;

- дәстүрлі салаларда жұмыс істейтін компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында инновацияларға бейімділігін арттыру.

Инновациялық қызмет кез-келген өндірістік кәсіпорында болуы керек. Бұл заманауи технологияларсыз, ассортиментті көбейтпей және өнімнің сапасын жақсартпай, компания нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін арттыра алмайтындығымен түсіндіріледі. Сонымен қатар, бәсекеге қабілеттілікті сақтау үшін инновациялық қызмет бір реттік іс-шара емес, тұрақты процесс болуы қажет. Өңірлер бойынша инновациялық белсенділік көрсеткіші 1 суретте көрсетілген.

Сурет 1. Өңірлер бойынша инновациялық белсенділік көрсеткіші [4]

Соңғы жылдары Қазақстанда инновациялық инфрақұрылымның негізгі элементтері құрылды, алайда елеулі өзгерістерге қол жеткізу мүмкін болмады. Бұл инновациялық процестердің экономиканың дамуына әлсіз әсер етеді.

Өңірлік инновациялық саясаттың негізгі мақсаты - өңір экономикасын тұрақтандыру және көтеру, ғылыми-техникалық әлеуетті сақтау және дамыту және инновациялық қызмет үшін қолайлы жағдайлар жасау есебінен бюджетті тиімді орындау және ұтымды пайдалану үшін жағдайларға қол жеткізу. Осы мақсатқа жету үшін жедел және стратегиялық жоспарлау міндеттерін дұрыс анықтау керек:

- инновациялық қызметті жандандыру жаңа бәсекеге қабілетті өнімдерді максималды пайдалану аймақтың экономика салаларын құрылымдық қайта құруды жүзеге асырудағы ғылым жетістіктеріне әкеледі;

- облыстың тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету мүддесінде өңірлік ғылыми-техникалық және инновациялық бағдарламалар мен жобаларды қалыптастыру;

- ғылыми-техникалық әзірлемелер саласында өңірлік келісімшарттық жүйені енгізу;

- аймақтық маңызы бар мәселелерді шешуге ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық өнімдерге аймақтық тапсырыстың бағытын арттыру;

- аймақтық маңызы бар ғылыми-техникалық және инновациялық бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асыру үшін облыстық және мемлекеттік бюджеттен тыс көздерден инвестициялар тарту;

- өнертапқыштық қызметті ынталандыру, өнімдер мен технологиялардың патенттік қорғалу деңгейін арттыру, облыстың патенттік нарығын оларға шетелдік патенттердің түсуінен қорғау;

- барлық деңгейдегі бюджеттер есебінен орындалатын ғылыми зерттеулер нәтижелеріне ұлттық басымдықты қорғауға және өнеркәсіптік меншік авторлары мен патент иеленушілерінің мүдделерін қорғауға жәрдемдесу; бизнес-жоспарларды дамыту [5].

Өңірдің инновациялық әлеуеті инновациялық мақсатқа жетуге жұмылдырылған ресурстармен және ұйымдастырушылық тетікпен ұсынылған. Экономикалық әлеуеттің құрылымдық элементі ретінде ол "ғылыми-техникалық әлеует" ұғымына жақын. Инновациялық әлеуеттің функционалды бағыты басқа потенциалдар неғұрлым толық жүзеге асырылатын жағдайлар жасау болып табылады: еңбек, табиғи ресурстар, қаржы, ақпарат.

Аймақтық инновациялық әлеуетке әсер ететін, оның ауқымын қалыптастыратын және пайдалану бағыттарын анықтайтын негізгі факторларды бөліп көрсетуге болады:

- өңірлік билік органдары жүргізетін инновациялық саясат;
- тиісті аумақ шеңберінде өз қызметін жүзеге асыратын шаруашылық белсенділік субъектілерінің инновациялық стратегиясы;
- аймақта жұмыс істейтін қаржы-несие мекемелерінің саясаты;
- тұтынушылардың қалауын өзгерту;
- бәсекелестіктің сипаты;
- аумақтық инновациялық инфрақұрылымды дамытудың қазіргі деңгейі [6].

Факторларды ескеру нәтижесінде мемлекеттің, меншік иелерінің, кредиторлар мен персоналдың, оның ішінде инновациялық қызмет нәтижелерінің негізгі тұтынушылары және инновациялық қызметті қаржыландырудың негізгі көзі болып табылатын корпоративтік сектор өкілдерінің экономикалық қатынастарын үйлестіру болып табылады. Инновациялық қызметті қаржыландырудың өңірлік тетігінің негізгі элементтері мыналар болып табылады: өңірдің инновациялық дамуын болжау, инновациялық процестің барлық сатылары арасында қаржыландырудың әртүрлі көздерінен қаржы ресурстарын ұтымды бөлуге негізделген көп арналы қаржыландыру жүйесі, өңірлік инновациялық саладағы қалыптасқан жағдайды ескере отырып, қаржылық тетікті түзету жүйесі.

Аймақтың инновациялық даму механизмінің элементтерінің бірі бірқатар міндеттерді орындайтын инновациялық қызметті аймақтық қаржыландыру тетігі болып табылады: қаржы ресурстарының тұрақты айналымын қамтамасыз ету, жеке шаруашылық жүргізуші субъектілердің қажеттіліктеріне сәйкес қаржы ресурстарын қайта бөлуді қамтамасыз ету, шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржы ресурстарын жоғалту қаупін азайту. Қаржыландыру тетігі өзара байланысты элементтерге және оларға кіретін үлгілік топтарға (субъектілер, объектілер, қағидаттар, әдістер мен құралдар және т.б.), сондай-ақ

өзара іс-қимыл жасайтын әдістерге негізделген үш деңгейлі иерархиялық жүйе болып табылады және интеграцияны мен ыдырауды қамтиды [7].

Осылайша, әр аймақтың инновациялық қызметінің тиімділігін арттыру үшін бір уақытта инновациялық саланың инвестициялық қажеттілігі мен аймақтың инвестициялық әлеуетін ескере алатын қаржылық қолдаудың икемді тетігін енгізу қажет деп қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Нестерова Н.Н. Инновационный потенциал: роль и место в развитии экономики региона // Экономика и бизнес. - 2012. – № 4.

2. Хогоева Т.В. Инновационная модель развития экономики региона // Проблемы современной экономики. - 2011. № 3 (39)

3. Послание Первого Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» [Электрон.ресурс] – 2017. - URL: <http://www.akorda.kz/ru/>(дата обращения: 02.2017)

4. <http://www.stat.gov.kz> (дата обращения: 01.2019)

5. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость: пер. с англ. М., 2012.

6. Кравченко С.И., Кладченко И.С. Исследование сущности инновационного потенциала // Научные труды Донецкого национального технического университета. Донецк, 2010. Вып. 68.

7. Хогоева Т.В. Инновационная модель развития экономики региона // Проблемы современной экономики. 2017. № 3 (39).